

Oqyüst Roden: gərilməmiş ruhun heykəltəraşı

Rodenin həməsri, dahi rəssam Van-Qoq deyirdi: "İnsanı sevməkdən də böyük bədiilik yoxdur". Dünya heykəltəraşlıq sənətinin korifeylərindən olan Oqyüst Roden bu danılmaz sənət prinsipinə ömrü boyu sadiq qalıb...

Eşidəndə ki, XX əsrin gəlişini bayram etmək üçün Parisdə 1900-cü ilin Ümumdünya sərgisi açılacaq - Roden bərk sevindi. O, rəqiblərinin hay-küyünə məhəl qoymayaraq, özünün ən yaxşı əsərlərini camaatın gözü qabağına çıxartmaq istədi. Ancaq onun əsərləri guya müasir sənətkarlıq tələblərinə cavab vermədiyinə görə, sərginin bir qırığında yığıldı... Axır ki, tilsim qırıldı; şəhər meri lütf edib müsyö Rodenin heykəllərinə baxdı. Zövq sahibi, yenilik tərəfdarı olan mer, Rodenin heykəllərini çox yüksək qiymətləndirdi, xüsusilə "Cəhənnəm qapısını" "vətəndaş-fransızın layiqli əsəri" adlandırdı...

Bundan sonra Roden yaradıcılığına maraq artır. Sonra həmin sərgidə Rodenin məşhur əsərlərindən biri - "Mütəfəkkir" nümayiş etdirilir. Mühafizəkar sənətkarlar və quru akademiklər bu əsəri kəskin tənqid edirlər. Nüfuzlu İncəsənət institutunun nümayəndələri "Mütəfəkkir"i - "Heybətli meymun-insan" adlandırırlar. Tənqidçilər yazır: "Hələ bir bu dəhşətli əllərə baxın, bu ağıllı məxluqun əlləridirmi, yox, bu insana nifrət oyandıran parodiyadır. Müsyö Roden özü qəsdən insan heykəlini belə eybəcər, yöndəmsiz və kobud yonub. O, ənənənin nə olduğunu bilmir. Elə bilir ki, təzə bir şey yaradıb. Xeyr. Əslində, o çox köhnəlib". Dünya heykəltəraşlığında yeni iz salan bir sənətkar köhnəlikdə təqsirləndirilirdi...

Fidiy və Mikelandelo yaradıcılığı öz dövrlərində heykəltəraşlıq sənətinin zirvəsi sayılırdı. Bütün sonrakı dövrlərdə də Fidiy və Mikelandelo üslubu aparıcı olmuşdu. Rodenədək heç kim bu klassik məktəb ənənələrindən kənara çıxmağa cəsarət etməmişdi. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində yalnız Oqyüst Roden durğun akademizmdən imtina etdi. Fəqət Paris Akademiyası, Zərif Sənətlər Məktəbi Roden novatorluğunu dərk etməyə qadir olmadılar... Heykəltəraşın başqa bir müasiri, alman şairi Rayner-Mariya Rilke onun parlaq istedadı ilə bütün Avropanı tanış etdikdən sonra isə məlum oldu ki, doğrudan da, XX əsr heykəltəraşlığında dönüş baş verib.

Roden atasının büstünü 20 yaşında ikən yaradıb. Gənc sənətkar yaradıcılığının elə ilk mərhələlərindən mifik, romantik mövzulara yox, real hadisələrə müraciət etməyə başlayır. Övlada ata dünyası hər şeydən yaxındır. Atanı tanıyıb dərk edəndən sonra gerçək dünyanı da tanımağa yol tapılır... "Ata" əsəri sanki belə bir fikir yaradır: Roden doğulmalı idi!..

Heykəltəraşlıq sənətinin biliciləri "Cəhənnəm qapısı" əsərini Roden yaradıcılığında ən parlaq monumentallıq nümunələrindən sayırlar. "Cəhənnəm qapısı" - Dante və Mikelandelo ənənələrinin misilsiz davamıdır. Hər üç dahi əsərlərdə dini təsəvvürdən çox, bəşəri faciənin təcəssümünə can atırlar. Ancaq Roden sələflərindən fərqli olaraq ferdin taleyinin və əsrin ziddiyyətlərinin faciəsini ön plana çəkib.

"Cəhənnəm qapısı" arxivindən "Qarı" Rodenin özünün ən çox sevdiyi əsər olub... Demək, vücud əzəli deyilmiş, o, bax, beləcə əriyib tökülür... Əfsanəvi Ana Həvva! Bakirə Mələk günahını duyur. Başını utancaqlıqla qolları arasında gizlətməyə çalışır.. Sustalıb... Peşiman da deyil... Canlı həyat onu haçansa yeknəşəq mələklər aləmindən ayırmalıydı...

Oqyüst Roden "Cəhənnəm qapısı" arxivini üzərində 37 il - 1880-ci ildən 1917-ci ilədək - öldüyü iləcən yorulmadan işləyib. Bu monumental arxivtrav görülməli bir məkəndə -

Sena çayının sol sahilində yerləşdirilməliydi. Roden bu əsərində Dantenin "İlahi komediya"sındakı epik genişliklə Bodlerin "Cəhənnəm"inin faciəvi pafosunu birləşdirməyi nəzərdə tutmuşdu. Əslində, Rodenin bütün əsərləri bu monumental arxivtravın tərkibinə daxildir. Bu əsər - klassika özündə XX əsr dahiliyinin pərəstişi deməkdir.

Rodenin "Əbədi büt" monumenti: insan, qadın gözəlliyini həmişə uca tutub, ona pərəstiş edib. Ancaq bu dəfə uçunaraq özünü unuduğu anda - qadını bütləşdirib. "Qadın-kentavr" monumentində isə Roden bilərəkdən onu yarıat, yarıinsan kimi təsvir edib... Qeyri-insani duyğular onu əbədi büt taxtından yerə salıb. Bu dəfə o sevgilisinin boynunu yox, adicə kobud bir ağac sütunu qucaqlayıb...

Rodenin yaşadığı zaman Avropa incəsənətinin elə bir tarixi dönüş dövrü idi ki, bu çağlarda müxtəlif sənətkarlıq məktəblərinin nümayəndələri - impressionistlər, sürrealist-

rək Kale şəhərinin altı ən nüfuzlu adamını edam etmək üçün onun yanına göndərdilər. Şəhərin burqomistri kilsə zəngini çaldıraraq camaatı bir yerə yığdı. Kralın əmrini onlara çatdırır. Bu dəhşətli əmrdən şəhərlilər sarsılır. Hamı həyəcanlı halda susur. Edama göndiriləcək adamların adları sadalanır. Onlar özəri edam paltarını geyib, boyunlarına kəndir salıb meydanın ortasına gəlirlər.

Roden xalq tarixinin məhz bu dramatik situasiyasını - şəhəri ölümdən xilas etmək üçün könüllü olaraq edama yollanan altı seçkin sakinin yerindən tərpnəş anını monumental abidəsində həkk edib. Bu elə bir andır ki, özüdə sınağı, böyük əqidi və zamansızlığı birləşdirir. Roden yaradıcılığında tarix - məhz bu şəkildə əbədiyyətə çevrilir. Dünənəcən özlərinin ayrıca, sakit həyatını yaşayan adamları bu gün eyni bir fədakarlıq duyğusu birləşdirib... Ancaq Roden abidədəki heykəllərin hər birini fərdi yaşantıda təsvir edib.

Kale vətəndaşının əlinin hərəkətini Qustav Jeffer "həyatın içindən gəlib keçən işarə" adlandırır. İnsan Qurban gedir. Ancaq o, son dəfə qanrılıb geri baxır. - Yox, tərki etdiyi doğma şəhərə, doğma adamlara yox... öz keçmişinə dönüb baxır!..

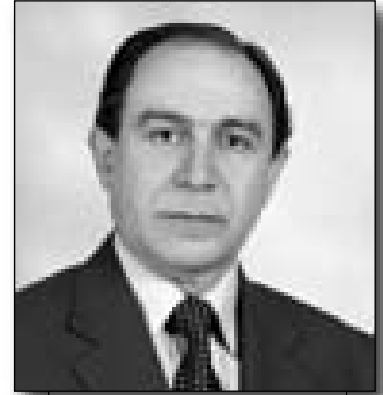
"Kale vətəndaşları" abidəsi həmin tarixi hadisənin baş verdiyi yerdə - Kaledəki bazarın ortasında qoyulmalıydı. Ancaq Rodenin çağdaşları - Kale sakinləri buna razı olmadılar. Çünki abidə postamentsiz, yer səthində olacaqdı. Ona görə də Roden başqa yer seçdi. Dənizlə, küləklə, əbədiyyətlə üz-üzə dayanan Kale şəhərinin sıldırım sahilini... Burada abidənin Homersayağı pafosu, ölməzlik ruhu daha qabarıqlaşdı. Fiqurların möhkəm ayağından, bu ayağın altındakı torpaqdan onların başına, əllərinə, nəhayət, fəzaya doğru nəzər saldıqda iztirabın və gərginliyin də artdığını görürsən. Ana torpaqdan dikələn İnsan Səma ruhunun mahiyyətinə ucaldıqca, düşüncə miqyasları da artır, fikir sonsuzluğuna yüksəlir...

Roden keçən əsrin sonlarına yaxın müasirlərinin obrazını yaratmağa daha çox meyl edir. O, xüsusilə çağdaş sənətkarların özəmətli xarakterini canlandırmağa, onları gələcək nəsillər üçün tanımağa çalışır...

Roden "Balzak" heykəli üzərində illərlə işləyib. Balzakin yaşadığı yerləri - Turenə gəzib. Olub-qalan portretlərini baxıb, məktublarını, kitablarını dönə-dönə oxuyub... Roden, Balzak görünüşünün təsvirini verən Larmartinin bu qeydlərini özü üçün əsas götürüb: "Onun siması - stixiyasıdır". Roden "Bəşəri komediya"nın dahi müəllifini çılpçaq, zahid əbasına bürünmüş şəkildə təsəvvür etdi... və onu beləcə də canlandırdı! Bitib-tükənmiş iztirabların sıxdığı Balzak! Ancaq vüqarının eyməzliyini sübut edən Balzak! İndi o hər şeydən ucaqdır! Bütün dünyaya da bu ucalıqdan baxır!..

Viktor Hüqonun abidəsi: yenə də adilliklərdən uzaq, əbədi həqiqət axtarıcısı olan dahi obrazı... Bəşər dərdinin girdabına düşmüş şəxs... Fikrin müdhiş dərinliyi və əhatəliliyi... Rodenin həm "Balzak", həm də "Hüqo" monumental abidəsi o dövrün sənətsü-naslarının kəskin hücumuna məruz qalmışdı.

Anri Sear yazırdı: "Roden nə Balzaki, nə də Hüqonu başa düşüb. İnciləşməyə gətirən bu əsərlər bizi, əslində, şablona aparıb çıxarıb. Burada Balzak - şikəst, Hüqosa - çılpçaqdır..." Məşhur rəssam Klod Mone isə hər iki əsərin böyük dəyərinə qeyd edir. Roden, Hüqo obrazına əfsanəvi özəmət verir, onu əsatir qəhrəmanları kimi dəniz sahilinə qayalar üzərində canlandırır. Hüqonun başı üzərindəki ilham pərisi deyil, Cavidin dediyi kimi, "insanı haqdan ayrı salan" nazlı, işvəli qadındır. Ancaq Hüqo əlinin kəskin hərəkəti ilə nəinki onu, onun vəd etdiyi dünya nemət-

Rahid Ulusel
Fəlsəfe elmləri doktoru,
professor

lərin ləzzətini, insanı daldığı fikirdən, tutduğu yoldan ayıran hər şeyi rədd edir...

Roden irsinin müəyyən qismini də rəsm əsərləri təşkil edir. Roden özü bu barədə yazırdı: "Bu şəkillər mənim üçün yeni təkamülə doğru çıxış nöqtəsidir, ancaq mən indi onlara düşüncələrimin məhsulu kimi baxıram..." Roden rəsmlərinin çoxu dolğun, bən-zərsiz sənət əsərləridir. Onların bir qismi isə yapılacak heykəllərin eskizləridir...

Dahi Roden yaradıcılığı ilə sübut etdi ki, insanlığın sənət tarixinin bu yeni dövründə də monumental heykəltəraşlıq üföqlərini xeyli genişləndirmək olar. Roden sənəti, şüurlu şəkildə, lakin daha yüksək əsaslarla antikliyə qayıdışın gözəl timsalı, eyni zamanda, heykəltəraşlığın gələcək inkişafı üçün bünövrə daşı oldu. Roden heykəlləri, abidələri ilə sanki demək istəyir ki, insan, qüvvəsinin axarını axtarmalı, özünün daxili ahəngini tapmalıdır. İnsan qüdrətlidir, lakin O, Mikelandelo kimi də qüdrətli ola bilər. Roma imperatorları kimi də. İnsandakı yaradıcılığın və dağıdıcılığın təzadları və sirlə qovuşduğu Roden heykəllərində faciəvi pafosu üzə çıxarır. Roden çox vaxt insan həyatının zirvə çağına müraciət edir. İnsan həyatında, heç olmasa, bircə dəfə bütün mahiyyətini tam dolğunluğu ilə bəlli edir, bütün taleyini birdən yaşayır. İnsan bu vaxtda hədsiz dərəcədə dərin və anlayan olur.

Roden də məhz bunu - ömrün ali məqamını - idrakın və hissiyatın dəruni qatını tuncda əks etdirir. Sənətkar, beləcə gil, daş və mermərdən gərilməmiş ruhun və üsyankar mə-nəviyyətin obrazını yaradır. Roden əsərlərinin ideya-fəlsəfi pafosu məhz buna görə qüvvətlidir. Onun yapma sənətində dramatik vəziyyətlərin, hədsiz psixoloji gərginliyin təsvirinə, ekspressiv vəcdə meyl üstündür. Roden daxili səsi, qəlb tüğyanlarını görür. Rodenin tişə üslubuna dərin cizgilərin, qalın əyrintilərin, qanrımların, çopurluğun sərt təsviri, konturların aydınlığı, ifadə dolğunluğu, məkan atmosferası ilə harmonik uyurluq xasdır...

...Ömrü boyu bircə dəfə tale Rodenin üzünə güldü. Prezident Falyer onu Yelisey sarayında qəbul etdi. Dəvənamədə yazılmışdı: "Əsərləri ilə Fransa incəsənətini zənginləşdirirdi üçün müsyö Roden ehtirama layiqdir"... Ancaq 77 yaşlı bu qocaya hörməti ehtiyac içində boğulduğu çağlarda etmək lazım idi. 1917-ci ildə Rodenin öldüyü günün səhəri Almaniya Fransaya qarşı müharibə vəziyyətində olsa da, belə bir elan verməmişdi: "...Hərçənd Oqyüst Roden fransızların heykəltəraşdır və Fransada doğulmuşdur. Ancaq o, Şekspir və Mikelandelo kimi Almaniya da məxsusdur..."

Rodenin ölümündən 6 gün sonra isə... onun əbədi düşməni - Fransa Akademiyası sənətkarın yaratdıqlarını ölməz cərgəsinə daxil etdi...

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.